

ԱՄՆ-ԻՐԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՇՐՋԱՓՈԽՈՒՄԸ
2009-2018 ԹԹ.

ԳՈՂԱՐ ԻՄԿԱՆԴԱՐՅԱՆ

Բարաք Օբամայի վարչակարգի դիրքորոշումը Իրանի նկատմամբ: Բանակցություններ առանց նախապայմանների

2009 թ. հունվարի 20-ից ԱՄՆ նախագահի պարտականությունները ստանձնեց Բարաք Հուսեյն Օբաման, որը արտաքին քաղաքական խնդիրներից թերևս ամենակարևորը համարում էր Իրանի միջուկային հարցի կարգավորումը: Նախագահության առաջին շրջանում նա հայտարարել էր, որ այդ խնդիրը պետք է լուծել բանակցությունների միջոցով՝ անհրաժեշտության դեպքում չբացառելով ռազմական ուժի կիրառման հնարավորությունը: Ի տարբերություն հանրապետականների՝ դեմոկրատները միշտ էլ խնդիրները բանակցությունների միջոցով լուծելու կողմնակից են եղել: Օբամայի վարչակազմը քաջ գիտակցում էր՝ Իրանի դեմ զինուժ կիրառելու պարագայում ինչպիսի խնդիրներ կարող են առաջանալ, ինչը ստիպում էր Վաշինգտոնին հնարավորինս մեծ ջանքեր գործադրել՝ խուսափելու ռազմական բախումից: Սակայն - Թեհրանի հետ հարաբերությունների կարգավորումը դյուրին չէր:

Ամեն դեպքում Միացյալ Նահանգներին այդ պահին շատ ավելի ձեռնտու էր դիմել ամենակոշտ բանակցությունների, քան պատերազմական գործողությունների: Միևնույն ժամանակ պետք է փաստենք նաև, որ Բ. Օբամայի վարչակարգի օրոք Իրանի նկատմամբ սահմանված պատժամիջոցները մեծապես ազդեցին երկրի տնտեսության վրա: Մինչ Օբամայի նախագահության շրջանը Իրանի դեմ կիրառված պատժամիջոցները զգալիորեն զիջում էին իրենց բովանդակությամբ և խստությամբ:

Միացյալ Նահանգների պետական այրերը գիտակցում են, որ Իրանը բավական ազդեցիկ դեր ունի իրենց արտաքին քաղաքականության կարևորագույն խնդիրներից մի քանիսում՝ Աֆղանստան, Իրաք, արաբա-իսրայելական խնդիր, ահաբեկչության դեմ պայքար, և այդ հարցերը կառավարելու համար անհրաժեշտ է երկխոսել Իրանի հետ, ուստի նախագահ Օբաման 1979 թ. Իսլամական հեղափոխությունից ի վեր ամերիկյան բոլոր նախագահներից ամենաշատն է փորձել փոփոխություն մտցնել իրանա-ամերիկյան հարաբերություններում: Երդմնակալության առաջին ճառում Օբաման բացեիբաց առաջարկեց Իրանին՝

«Պարզե՛ք ձեր ձեռքը, եթե պատրաստ եք բացելու բռունցքը»¹:

2009 թ. մարտի 19-ին նախագահ Օբաման հատուկ տեսաուղերձով շնորհավորեց Իրանի ժողովրդի ու երկրի առաջնորդի Նոր տարին՝ Նովրուզը: Նա մասնավորապես ասաց, որ իր վարչակարգը նպատակամիտված է կառուցողական կապեր ստեղծելու ԱՄՆ-ի ու Իրանի միջև. «Գործընթացն առաջ չի գնա սպառնալիքներով: Փոխարենը մենք ձգտում ենք հարաբերությունների, որոնք խարսխված կլինեն ազնվության ու փոխադարձ հարգանքի վրա»²:

Թվում էր, թե շուտով հնարավոր է՝ սառույցը հալվի, սակայն այդ ուղերձին ի պատասխան Իրանի գերագույն առաջնորդ Այաթոլա Ալի Խամենեին հայտարարեց, որ դա պարզապես մարտավարական հնարք է, և հիշեցրեց ԱՄՆ-ի կողմից Իրանի հանդեպ իրականացված պատմական անարդարությունների երկար ցուցակն ու կոչ արեց Օբամայի վարչակարգին մի շարք միակողմանի հանձնառություններ ստանձնել, որպեսզի ապացուցի իր խոսքերի անկեղծությունը³:

Այդուամենայնիվ, Օբամայի նախաձեռնությունն անուղղակի ազդեցություն ունեցավ Իրանի վրա: Մինչ Ջորջ Բուշ Կրտսերի վարչակարգը ռազմատենչ հայտարարություններ էր անում, որոնք սկսմա միավորում էին Իրանի քաղաքական տարբեր թևերի ներկայացուցիչներին մեկ ընդհանուր սպառնալիքի շուրջ, Օբամայի խաղաղասեր կոչերը նպաստեցին կենտրոնանալու Իրանի ներքին խնդիրների վրա, ինչն առավել ակնհայտ դարձավ 2009 թ. հունիսին՝ նախագահական ընտրություններից հետո, երբ վերընտրվեց Մահմուդ Ահմադինեժադը, և Իրանում տեղի ունեցավ 1979 թ-ից ի վեր ամենամեծ քաղաքական բողոքների ալիքը: Օբաման նախագահության առաջին շրջանում հստակ ցույց տվեց, որ Իրանի խնդիրը միայն Միացյալ Նահանգները չէ՝ կոչ անելով շարունակել ուղիղ բանակցությունները անգամ 2009 թ.՝ իրանական իշխանությունների կողմից «Կանաչ շարժումը» ճնշելուց հետո էլ: Ջուզահեռաբար Օբամային հաջողվեց ստանալ նույնիսկ Ռուսաստանի և Չինաստանի համաձայնությունը՝ Իրանի նկատմամբ իրականացնելու երբևէ եղած ամենախիստ պատժամիջոցները⁴:

2010 թ. Իրանի միջուկային ծրագրի հարցը կրկին մտավ ՄԱԿ-ի անվտանգության խորհրդի օրակարգ, քանի որ տեղաշարժ չէր արձա-

¹ President Barack Obama's Inaugural Address, <http://www.whitehouse.gov/blog/inaugural-address>.

² Remarks by the president in celebration of Nowruz, The White House, March 20, 2009, http://www.whitehouse.gov/the_press_office/VIDEOTAPED-REMARKS-BY-THE-PRESIDENT-IN-CELEBRATION-OF-NOWRUZ

³ Տե՛ս **Karim Sadjadpour**, George Perkovich, The Iranian Nuclear Threat, Global Ten, Challenges and opportunities for the President in 2013, edited by Jessica T. Mathews, Washington, 2012, p. 46.

⁴ Տե՛ս **Andrew Sullivan**, Obama's handed them the rope. Will Iran or Israel hang itself first? The Sunday Times, 20 January 2013, <http://www.thesundaytimes.co.uk/sto/comment/columns/andrewsullivan/article1197473.ece>

նագրվել մինչ այդ ընդունված բանաձևերի կատարման ուղղությամբ⁵: Որոշվեց, որ Իրանի տարածք մտնող յուրաքանչյուր նավ, ինքնաթիռ կամ որևէ այլ փոխադրամիջոց կասկածի դեպքում կարող էր ստուգվել: Բացի այդ, այս բանաձևի 29-րդ կետի համաձայն՝ ստեղծվեց ութ հոգուց բաղկացած մասնագետների խումբ, որը պիտի հետազոտեր խնդիրը և զեկույց ներկայացներ ԱԷՄԳ-ին: Դրանում ներառված էին նախորդ բոլոր բանաձևերի դրույթները, որոնք Իրանը ժամանակին չէր իրականացրել⁶:

ԱՄՆ նախագահ Բարաք Օբաման ցանկանում էր այս բանաձևի մեջ ևս մի կետ մտցնել, որի համաձայն՝ Իրանի նկատմամբ պատժամիջոցներ կկիրառվեին նաև նավթարդյունաբերության ոլորտում: Այսինքն՝ պետք է սահմանափակվեր Իրանից նավթի և գազի գնումը, իսկ հայտնի է, որ Իրանի բյուջեն հիմնականում ձևավորվում է հենց այդ էներգակիրներից: Դա շատ մեծ հարված կլիներ Իրանի տնտեսությանը: Հետագայում Միացյալ Նահանգները փոխեց ռազմավարությունը՝ տնտեսական առավել խիստ պատժամիջոցներ կիրառելով: Ի հավելումն Իրանի միջուկային խնդրի վերաբերյալ ՄԱԿ-ի անվտանգության խորհրդի բանաձևերի՝ միակողմանի պատժամիջոցները խստացրին ԱՄՆ-ը ու ԵՄ երկրները: 2011 թ. դեկտեմբերին ԱՄՆ-ի Սենատը միաձայն քվեարկեց Իրանի կենտրոնական բանկի նկատմամբ պատժամիջոցներ կիրառելու օգտին⁷, ստիպելով աշխարհի շատ երկրների էներգետիկայի ոլորտում կատարել ընտրություն՝ համագործակցել կամ Իրանի, կամ ԱՄՆ-ի հետ:

Իսկ 2012 թ. հունվարի 23-ին Եվրամիությունը վերջնականապես որոշեց այլևս նավթ չզննել Իրանից: Որոշ ժամանակ անց SWIFT⁸ միջբանկային փոխանցումների ֆինանսական համակարգը սառեցնում է իր կապերը իրանական ֆինանսական հաստատությունների հետ: Միջազգային այս ճնշումները բացասաբար ազդեցին Իրանի տնտեսության վրա. նավթի արդյունահանումը օրական 4,2 մլն բարելից իջավ 2,7 մլն-ի, արտահանումը՝ օրական 2,5 մլն-ից 0,9 մլն-ի, իսկ իրանական ռիալը մոտ 80 տոկոսով արժեզրկվեց⁹:

Միջուկային ծրագրի շարունակումը հնարավորություն էր տալիս Թեհրանին մշտապես զգոն պահելու ԱՄՆ-ին՝ պարտավորություններ-

⁵ 2006 թ. հուլիսի 31-ին ընդունված թիվ 1696, 2006 թ. դեկտեմբերի 23-ին՝ թիվ 1737, 2007 թ. մարտի 24-ին՝ թիվ 1747, 2008 թ. մարտի 3-ին՝ թիվ 1803 բանաձևերը Իրանն անտեսում էր:

⁶ Տե՛ս UN, Security Council SC/9948, Security Council 6335th Meeting* (AM), 9 June 2010, Security Council Imposes Additional Sanctions on Iran, Voting 12 in Favour to 2 Against, with 1 Abstention <http://www.un.org/News/Press/docs/2010/sc9948.doc.htm>

⁷ Տե՛ս Senator Menendez Praises Conference Committee for Staying Tough on Iran, December 13, 2011, <https://www.menendez.senate.gov/news-and-events/press/senator-menendez-praises-conference-committee-for-staying-tough-on-iran>

⁸ Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication

⁹ Տե՛ս **Karim Sadjadpour**, George Perkovich, The Iranian Nuclear Threat, էջ 48:

ըը խախտելու դեպքում վերսկսելու և բարձրացնելու հարստացման տոկոսը: Խնդիրը նաև այն է, որ երկու երկրների կառավարությունները չեն վստահում միմյանց: Մասնավորապես Խամենեին խորապես համոզված է, որ Վաշինգտոնի հիմնական նպատակը վարչակարգի փոփոխությունն է: Ընդ որում, ըստ իրանցի մի շարք վերլուծաբանների՝ ԱՄՆ-ի նպատակը ոչ թե ռազմական միջամտությամբ, այլ մշակութային ու քաղաքական քայլերով մեղմ կամ թավշյա ներքին հեղափոխություն հասունացնելն է: Իրանում մարդու իրավունքների ոտնահարման դեպքերի քննադատությունը¹⁰, «Ամերիկայի ձայնի» հեռարձակումը պարսկերենով, հոլիվուդյան կինոնկարները և այլ միջոցներով երկրի բնակչության մտածողությունը փոխելուն միտված քայլերը ԻԻՀ-ի համար լուրջ սպառնալիքներ են: Հասկանալի է, որ երկու երկրներն էլ իրենց ժողովուրդների մեջ տարատեսակ միջոցներով սերմանում են վախ և ատելություն միմյանց նկատմամբ:

2012 թ. Միացյալ Նահանգներում «Գելափի» անցկացրած հարցախույզից պարզ դարձավ, որ ԱՄՆ-ի բնակչության մեջ տիրապետող է այն ընկալումը, որ Իրանը Միացյալ Նահանգների թիվ մեկ թշնամին է: Հարցը ձևակերպված էր այսպես. «Աշխարհի որևէ անկյունում Միացյալ Նահանգների ամենամեծ թշնամին այսօր ո՞ր երկիրն էք համարում»: Պատասխանը տես աղյուսակ 1-ում¹¹:

Աղյուսակ 1

Ո՞ր երկիրն է ԱՄՆ ամենամեծ թշնամին (2012 թ.)

Իրան	32 %
Չինաստան	23 %
Հյուսիսային Կորեա	10 %
Աֆղանստան	7 %
Իրաք	5 %
Ռուսաստան	2 %
Պակիստան	2 %
Հենց Միացյալ Նահանգները	1 %
Ճապոնիա	1 %
Մաուդյան Արաբիա	1 %

Ի դեպ՝ 2011 թ. Իրանին որպես թշնամի տեսնում էր հարցվածների 25 %-ը, այսինքն՝ տարեցտարի աճ էր արձանագրվում: Մակայն 2014 թ. նրա նկատմամբ վերաբերմունքը փոխվեց, որը ներկայացված է աղյուսակ 2-ում¹²:

¹⁰ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 50:

¹¹ Americans Still Rate Iran Top U.S. Enemy, <http://www.gallup.com/poll/152786/Americans-Rate-Iran-Top-Enemy.aspx>

¹² Տե՛ս Four Nations Top U.S.'s Greatest Enemy List, February 22, 2016 <http://www.gallup.com/poll/189503/four-nations-top-greatest-enemy-list.aspx>

Ո՞ր երկիրն է ԱՄՆ ամենամեծ թշնամին (2016 թ.)

	2014	2015	2016
Հյուսիսային Կորեա	16 %	15 %	16 %
Ռուսաստան	9 %	18 %	15 %
Իրան	16 %	9 %	14 %
Չինաստան	20 %	12 %	12 %

Իրանի Իսլամական Հանրապետությունն էլ իր հերթին փորձում է խորը ատելություն ու վախ ներշնչել իր քաղաքացիներին Միացյալ - Նահանգների և Իսրայելի հանդեպ: Թեհրանում և այլ քաղաքներում ամենուրեք կարելի է ականատես լինել բարձրահարկ շենքերի վրա փակցված մեծ պաստառների, որտեղ գրված է «Մահ Ամերիկային», ու պատկերված են ԱՄՆ-ն խորհրդանշող սարսափազդու նկարներ:

Իհարկե, փոխադարձ ատելության սերմանումը բնավ չի նպաստում երկկողմ հարաբերությունների կարգավորմանը, որին առավելապես խանգարում են նաև Իսրայելի հակաիրանական քաղաքականությունն ու ԱՄՆ-ի հրեական ազդեցիկ համայնքը: Իսրայելը հակաիրանական արշավի համար օգտագործում է մի քանի փաստարկ.

- Իրանի միջուկային ծրագիրը և հրթիռաշինության ոլորտում Իրանի գործուն ջանքերը,
- Ահմադինեժադի հակաիսրայելական, հակասիոնիստական հռետորաբանությունը,
- Իսրայել պետության գոյության մերժումը և պաղեստինյան խնդրին աջակցությունը,
- Իրանի դերի աճը տարածաշրջանում:

Իսրայելը 2002 թ.-ից ի վեր ամեն տարի փորձում էր ԱՄՆ-ին ներքաշել պատերազմական գործողությունների մեջ ընդդեմ Իրանի, նա ջանք ու եռանդ չէր խնայում՝ խիստ բացասական կողմերով ներկայացնելու ԻԻՀ կառավարության յուրաքանչյուր քայլ, միննույն ժամանակ յուրաքանչյուր տարի հայտարարում էր, որ եթե չկանխվի Իրանի միջուկային ծրագիրը, ապա այն շուտով կմոտենա կարմիր գծին, որից հետո արդեն անհիմաստ կլինի ինչ-որ քայլ իրականացնելը: Սակայն Օբամայի վարչակարգը չտրվեց այդ սադրանքներին և որոշեց բանակցել, մինչև հասնեն արդյունքի: Թեպետ Միացյալ Նահանգները հրապարակայնորեն մեղադրում է Իրանին որպես Իսրայելին և տարածաշրջանի այլ երկրներին, հատկապես Սաուդյան Արաբիային սպառնացող երկիր, սակայն վերապահումով է մոտենում ռազմական ուժ կիրառելուն, որովհետև գիտի՝ Իրանը կպատասխանի տարածաշրջանն ապակայունացնելով: Բացի այդ, Միացյալ Նահանգներում չէին հավատում, որ Իրանը միջուկային ծրագրում այնքան առաջընթաց է գրանցել, որքան

ներկայացնում էր Իսրայելը¹³:

Ամեն դեպքում, ավելի քան երեք տասնամյակ շարունակվող թշնամանքի ու վստահության բացակայության պարագայում հնարավոր չէր արագ հասնել ԱՄՆ-Իրան հակամարտության կարգավորմանը, սակայն Վաշինգտոնը շարունակում էր Թեհրանի հետ երկխոսությունը պահպանելու փորձերը:

2012 թ. նոյեմբերին Բարաք Օբաման վերընտրվեց. նրա երդմնակալության ճառում տեղ գտած ուղերձը ուղղված էր տարածաշրջանի երկրներին և մասնավորապես Իրանին, չնայած երկրի անունը, որպես այդպիսին, չնշվեց: «Մենք կպաշտպանենք մեր ժողովրդին և մեր արժեքները բարձր կպահենք զենքի ու օրենքի ուժի գերակայությամբ: Մենք ցույց կտանք մեր քաջությունը, մեր տարածայնությունները մյուս ազգերի հետ խաղաղությամբ կփորձենք լուծել, բայց ոչ այն պատճառով, որ մենք միամիտ ենք առկա խնդիրները չնկատելու համար, այլ քանի որ երկխոսությունը կարող է ավելի արդյունավետ լինել՝ վերացնելու կասկածատվությունը և վախը»¹⁴: Կարծում ենք, որ սա իրական կոչ էր հենց Իրանին՝ ուղղակի սկսելու բանակցություններ և լուծելու խնդիրները, ինչի շնորհիվ կփորձեն լիցքաթափել լարվածությունը, ինչն արդեն 30 տարի է՝ հետապնդում է երկու երկրների ղեկավարներին:

Ուշագրավ էր նաև վերընտրված նախագահի առաջին մամուլի ասուլիսը, որտեղ նա կրկին անդրադարձավ Իրանին. «Ես շատ եմ ցանկանում Իրանի խնդրի լուծումը տեսնել դիվանագիտական եղանակով: Ես շատ պարզ եմ եղել մինչև ընտրարշավը, ես շատ պարզ էի ընտրարշավի ժամանակ և այժմ էլ՝ ընտրարշավից հետո, ես կրկին պարզ կասեմ՝ մենք թույլ չենք տալու Իրանին ստանալ միջուկային զենք: Բայց ես կարծում եմ, որ դեռ կա ժամանակ՝ խնդիրը լուծելու դիվանագիտական ճանապարհով: Մենք կիրառել ենք նմանը չունեցող պատժամիջոցներ: Այն ազդում է Իրանի տնտեսության վրա: Կարելի է հասնել մի այնպիսի լուծման, որի դեպքում նրանք կարող են բավարարվել խաղաղ ատոմային էներգիայով՝ միևնույն ժամանակ կատարելով միջազգային պարտականությունները և տալով հստակ երաշխիքներ միջազգային հանրությանը, որ չեն ձգտում միջուկային զենքի ստեղծմանը: Եթե Իրանը իսկապես նախանձախնդիր է լուծելու այս հարցը, կլուծի»¹⁵:

Այսպիսով պարզ էր, որ Միացյալ Նահանգները, այնուամենայնիվ, կսպասի Իրանի նախագահական ընտրություններին և միայն դրանից հետո իրական քայլեր կկատարի ուղիղ բանակցությունների միջոցով

¹³ See **George Friedman**, War and Bluff: Iran, Israel and the United States, Stratfor, September 11, 2012 <http://www.stratfor.com/weekly/war-and-bluff-iran-israel-and-united-states>.

¹⁴ Inaugural Address by President Barack Obama, The White House, Office of the Press Secretary, January 21, 2013, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/01/21/inaugural-address-president-barack-obama>

¹⁵ Remarks by the President in a News Conference, November 14, 2012, The White House, Office of the Press Secretary, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2012/11/14/remarks-president-news-conference>

հասնելու երկկողմ ընդունելի արդյունքի, հակառակ պարագայում շատ հնարավոր էր, որ Միացյալ Նահանգները իրականացնէր պլան Բ-ն, այն է՝ առավել կոշտացնէր քաղաքականությունը Իրանի դեմ՝ չբացառելով անգամ ռազմական սցենարը: Մեկ այլ սցենարով Իրանի նկատմամբ իրականացնելով ամենաձանր պատժամիջոցները՝ կամաց-կամաց քայքայելու էր Իրանի տնտեսությունը, բնակչության մեջ առաջացնելով մեծ դժգոհություն, և ԻԻՀ ղեկավարությունը ստիպված գնալու էր որոշ զիջումների և համաձայնվելու էր վեցնյակի առաջարկություններին պատժամիջոցների վերացման պայմանով:

2013 թ. հունիսի 14-ին Իրանի Իսլամական Հանրապետությունում տեղի ունեցան նախագահական ընտրություններ. նախագահ դարձավ չափավորական թնի ներկայացուցիչ Հասան Ռոհանին: ԱՄՆ-Իրան փոխհարաբերություններում լարվածության թուլացման միտումներ նկատվեցին: Օբամայի նախաձեռնությամբ երկու երկրների նախագահների միջև կայացավ հեռախոսազրույց, ինչն աննախադեպ էր 1979 թ. նոյեմբերի 4-ից ի վեր¹⁶:

Իրանի միջուկային խնդրին առնչվող բանակցային գործընթացը ավելի կառուցողական ուրվագծեր սկսեց ստանալ: Ի վերջո 5+1¹⁷ և հատկապես ԱՄՆ-ի և Իրանի արտգործնախարարների երկար ու ձիգ քննարկումներից ու մի շարք հարցեր հստակեցնելուց հետո 2015 թ. հուլիսի 14-ին կողմերը եկան վերջնական համաձայնության, ստորագրվեց Համատեղ գործողությունների համապարփակ ծրագիր (Joint Comprehensive Plan of Action-JCPA, հայերեն՝ ՀԳՀՕ)¹⁸, որն իրավամբ գնահատվեց պատմական՝ դարի համաձայնագիր:

Իրանի նախագահ Ռոհանին հեռուստատեսությամբ հայտարարեց, որ դա նոր էջ է աշխարհի հետ Իրանի հարաբերություններում, ու ավելացրեց, թե իրանցիների աղոթքներն ի վերջո «իրականացան»: Իսկ թվիթերում Ռոհանին գրեց. «... սա մի օր է, որ մեր երիտասարդությունը նորից երազի պայծառ ապագայի մասին»¹⁹:

Տասը տարվա գործընթացները և Իրանի ու վեցնյակի միջև ութ օր տևած բանակցությունները տվեցին իրենց արդյունքը. ի վերջո հաջողվեց համաձայնության գալ Իրանի միջուկային ծրագրի շուրջ:

• Արևմուտքը հասավ այն բանին, որ Իրանում պետք է ԱԷՄԳ-ի 130-150 աշխատակիցներ ուսումնասիրություններ կատարեն: Սակայն Իրանը առաջ քաշեց պայման, որ Իրանի տարածք մտնեն միայն այն մասնագետները, որոնց երկրների հետ Իրանը դիվանագիտական հա-

¹⁶ Sté u Obama, Iran's Rouhani hold historic phone call, Sat Sep 28, 2013, <http://www.reuters.com/article/us-un-assembly-iran-idUSBRE98Q16S20130928>

¹⁷ ՄԱԿ-ի ԱԽ մշտական հինգ անդամները + Գերմանիան բանակցում էին Իրանի հետ՝ միջուկային ծրագրերի հետ կապված:

¹⁸ Sté u Joint Comprehensive Plan of Action, <https://www.state.gov/e/eb/tfs/spi/iran/jcpoa/>

¹⁹ The Final Deal: Rouhani Statement, July 14, 2015 <http://iranprimer.usip.org/blog/2015/jul/14/final-deal-rouhani-statement>

րաբերություններ ունի: Դա նշանակում էր՝ ԱՄՆ քաղաքացին չէր կարող որպես ԱԷՄԳ-ի տեսուչ մտնել Իրան:

- Իրանին թույլ է տրվում հարստացնել ուրան. սա մեծ ձեռքբերումն էր. սակայն դա չպետք է գերազանցեր 3.5 տոկոսի շեմը:

- Պայմանագրի համաձայն՝ Իրանը 5 տարի հնարավորություն չէր ունենալու ներմուծել ռազմական տեխնիկա, սակայն եթե ինչ-որ այնպիսի իրավիճակ ստեղծվի, որ ռազմական տեխնիկայի խիստ անհրաժեշտություն լինի, ապա ՄԱԿ-ի անվտանգության խորհրդում այս կետը կարող է կասեցվել:

Հատկանշական է, որ այդ համաձայնագրի կնքումից հետո կրկին հույսեր ծագեցին, թե Իրանի և ԱՄՆ-ի հարաբերություններում դրական փոփոխություններ կարձանագրվեն: Պետք է փաստել, որ գոնե հռետորաբանության մեջ նման տեղաշարժ նկատվեց: Սակայն Բարաք Օբաման չշտապեց համաձայնագիրը մտցնել Կոնգրեսի հաստատմանը, և այն «Ժառանգություն» մնաց հաջորդ նախագահի հայեցողությանը: Կարծում ենք, որ Օբաման կանխատեսում էր, թե ինչ ճակատագիր կունենա դրա քննարկումը Կոնգրեսում և չցանկացավ դա իր նախագահության օրոք անել:

Կարելի է փաստել, որ Իրանը հավատարիմ մնաց իր ստանձնած պարտավորություններին, և հերթը Միացյալ Նահանգներին էր, որը պետք է մեղմեր պատժամիջոցները: Սակայն հետագա զարգացումները ցույց տվեցին, որ այնուամենայնիվ, ԱՄՆ-ն պատրաստ չէր կարգավորել հարաբերությունները:

Դոնալդ Թրամփի վարչակարգի մտտեցումն Իրանի խնդրի նկատմամբ: Վերադարձ ճգնաժամային փուլ

2016 թ. Միացյալ Նահանգների նախագահական ընտրություններին հաղթեց 70-ամյա գործարար-միլիարդատեր Դոնալդ Թրամփը, որը դեռ նախընտրական փուլում աչքի էր ընկել հակաիրանական հայտարարություններով: Իսկ նախագահի լիազորությունները ստանալուց մեկ ամիս անց FOX news-ին տված հարցազրույցում նա Իրանին կոչեց «ահաբեկչական թիվ մեկ պետություն, որը նրանց մատակարարում է զենք և գումարներ», իսկ Իրանի հետ միջուկային պայմանագիրը որակեց «վատթարագույն գործարք»²⁰: Եվ սկսեց քննարկել այդ համաձայնագրից ԱՄՆ-ի դուրս գալու հարցը, որը նոր լարվածություն առաջացրեց երկու երկրների հարաբերություններում: Համաձայն «Վաշինգտոն փոստի»՝ Թրամփը կարծում էր, որ այս համաձայնագիրը չի բխում Միացյալ Նահանգների ազգային շահերից²¹: Բացի այդ, նա մի նոր

²⁰ Trump: Iran has been "Emboldened" by Nuclear Deal, Published on Feb 5, 2017, <https://www.youtube.com/watch?v=9yNqt-sDKvw>

²¹ St u Trump plans to declare that Iran nuclear deal is not in the national interest <https://www.washingtonpost.com/politics/trump-plans-to-declare-that-iran-nuclear-deal-is-not-in-the-national-interest/2017/10/05/825c916e-a9e3-11e7-b3aa->

հրաման ստորագրեց, որով էլ ավելի էր բարդացնում Իրանի քաղաքացիների մուտքը Միացյալ Նահանգներ: 2017 թ. փետրվարին ԱՄՆ-ի - Կոնգրեսի քննարկման առարկա էր դարձել Իրանի նկատմամբ հավելյալ պատժամիջոցներ կիրառելու անհրաժեշտության հարցը:

Ընդունված է ասել, որ Միացյալ Նահանգներում քաղաքականությունը կախված չէ մեկ անձի որոշումից, այդ դեպքում անհասկանալի է դառնում՝ ինչպես է հնարավոր Օբամայի վարչակարգի այդքան ջանքերի փոշիացումը այսօր. Դ. Թրամփի վարչակարգը 180 աստիճանով փոխեց իր մոտեցումները Իրանի հարցում: Այստեղից կարելի է հետևություն անել, որ Իրանի նկատմամբ Միացյալ Նահանգների արտաքին քաղաքական մոտեցումները մեծապես կախված են կուսակցությունների դիրքորոշումներից:

2017 թ. մայիսի 19-ին ԻԻՀ-ում նախագահական ընտրություններ էին: Թեպետ Վաշինգտոնից անընդհատ կոշտ հայտարարություններ էին հնչում Իրանի հասցեին, այնուամենայնիվ Իրանի երիտասարդությունը և առաջադեմ հատվածը հաստատեցին իրենց պատրաստակամությունը ժամանակակից աշխարհին մերձենալու հարցում, և նախագահի պաշտոնում վերընտրվեց Հասան Ռոհանին, որի վարչակարգին էին պատկանում միջուկային ծրագրի շրջանակում կնքված գործարքի ողջ դափնիները: Սրանով Իրանը ևս մեկ անգամ հաստատեց, որ հաստատակամ է միջազգային հարթակում ստանձնած իր պարտավորություններում:

Այս պահին Իրանի ու ԱՄՆ-ի ղեկավարները դեռևս «պատերազմում են» սոցիալական ցանցերում, որը բավականին մեծ արձագանք է գտնում աշխարհի գրեթե բոլոր ՁԼՄ-ներում:

2017 թ. մայիսին տեղի ունեցավ ԱՄՆ-ի նախագահի առաջին արտասահմանյան այցելությունը, որը սկսեց Մերձավոր Արևելքում Իրանի թիվ մեկ ախոյան Սաուդյան Արաբիայից, ինչը խոստն փաստ է Թրամփի մերձավորարևելյան հետագա քաղաքականության համար: Այս այցելության ժամանակ նաև ուրվագծվեց հակաիրանական կոալիցիա կազմելու ծրագիրը: Թրամփը պարզորոշ ցույց տվեց, որ խորացնելու է Սաուդյան Արաբիայի հետ հարաբերությունները. կնքվեց 350 մլրդ դոլարի պայմանագիր, որից 110 մլրդ-ը ԱՄՆ-ից գենք գնելու համար²²: Համաձայն պաշտոնական Վաշինգտոնի՝ սա բխում էր Մերձավոր Արևելքում Միացյալ Նահանգների շահերից և ուղղված չէ որևէ 3-րդ պետության դեմ: Սակայն առավել քան պարզ է, որ տարածաշրջանում փորձ է արվում համախմբելու նույնպիսի շահեր ու հետաքրքրություններ հետապնդող երկրներին: Այցի շրջանակներում Թրամփը

c0e2e1d41e38_story.html?utm_term=.8b7153e38bb9

²² St' u US-Saudi Arabia seal weapons deal worth nearly \$110 billion immediately, \$350 billion over 10 years, <http://www.cnn.com/2017/05/20/us-saudi-arabia-seal-weapons-deal-worth-nearly-110-billion-as-trump-begins-visit.html>

հանդես եկավ կոշտ հայտարարությամբ Իրանի հասցեին՝ մեղադրելով նրա ղեկավարությանը ահաբեկչությունը հովանավորելու, տարածաշրջանում անկայություն սերմանելու մեջ, և կոչ արեց բոլոր ազգերին միանալ՝ Իրանին մեկուսացնելու համար²³:

Այդ այցից որոշ ժամանակ անց Իրանի մայրաքաղաքում տեղի ունեցավ ահաբեկչություն. 1981 թ.-ից ի վեր նման բան տեղի չէր ունեցել Թեհրանում: Այնուհետև առաջացավ տարածաշրջանային լարվածություն Կատարի հետ: Վերջինս հրաժարվում էր միանալ հակաիրանական կոալիցիային, այդ պատճառով էլ մեկուսացվեց, և անգամ 8 երկիր խզեցին դիվանագիտական հարաբերությունները նրա հետ: Փոխարենն օգնություն առաջարկեցին Իրանը և Թուրքիան:

2017 թ. հոկտեմբերին Դ. Թրամփը կոշտ հայտարարությունների նշաձողը էլ ավելի բարձրացրեց. նա նշեց, որ որպես ԱՄՆ-ի նախագահ կարող է և դուրս գալ Իրանի հետ կնքած համաձայնագրից, սակայն ընդամենը կսահմանափակվի Իրանի միջուկային ծրագրի մասին Կոնգրեսին այլևս չզեկուցելով²⁴: Այդ հարցի ուսումնասիրության պարտականությունը դրվեց Կոնգրեսի վրա: Դրան ի պատասխան՝ ԵՄ հանձնակատար Ֆեդերիկա Մոգերինին հակադարձեց. «Որևէ երկրի նախագահ չի կարող դուրս գալ համաձայնագրից, քանզի այն ամրագրված է ՄԱԿ-ի ԱԽ կողմից և առանձին պետության հետ կնքված չէ»²⁵:

2017 թ. դեկտեմբերի 28-ին Իրանի Մաշհադ քաղաքում սկսվեցին սոցիալական բնույթի դժգոհություններ, որոնք արդեն 2018 թ. հունվարի 1-2-ը սկսեցին քաղաքական ենթատեքստ ստանալ. դա անմիջապես օգտագործվեց Միացյալ Նահանգների կողմից: Թեպետ ԻԻՀ նախագահը հստակ հայտարարեց, որ ցույցերը Իրանի քաղաքացիների անբավտելի իրավունքն են, և նրանք կարող են արտահայտել իրենց դժգոհությունները ու նրանց նկատմամբ ուժ չի կիրառվելու, այնուամենայնիվ Միացյալ Նահանգների անմիջական պահանջով ՄԱԿ-ի ԱԽ-ում տեղի ունեցան լսումներ Իրանի ներքաղաքական խնդիրների շուրջ: - Թեպետ ԱՄՆ չստացավ լուրջ աջակցություն, սակայն ՄԱԿ-ի ԱԽ-ում ԱՄՆ-ի դեսպան Նիկի Հալեյը հստակեցրեց իր երկրի առաջիկա գործելաձևը: ԱՄՆ-ի նախագահ Թրամփը իր ելույթներով ուղղակի և անուղղակի խրախուսում էր ցուցարարներին՝ փաստացի խառնվելով մեկ այլ ինքնիշխան երկրի ներքին գործերին:

²³ Sté u President Trump's Speech to the Arab Islamic American Summit, The White House, May 21, 2017, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2017/05/21/president-trumps-speech-arab-islamic-american-summit>

²⁴ Sté u President Donald J. Trump's New Strategy on Iran, The White House, October 13, 2017, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2017/10/13/president-donald-j-trumps-new-strategy-iran>

²⁵ Remarks by High Representative/Vice-President Federica Mogherini on the latest developments regarding the implementation of the Joint Comprehensive Plan of Action (Iran nuclear deal) Bruxelles, 13/10/2017 - 20: 48 - UNIQUE ID: 171013_14

https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/33922/remarks-high-representativevice-president-federica-mogherini-latest-developments-regarding_en

2018 թ. հունվարից հստակ զգացվեց, որ Թրամփը էլ ավելի է կոշտացնում իր գործելաոճը: Շուտով հայտնի դարձավ նաև Թրամփի և պետքարտուղար Ռ. թիլերսոնի անհամաձայնությունը Իրանի միջուկային ծրագրի հարցում, արդյունքում թիլերսոնը պարզապես պաշտոնից ազատվեց: Նրան փոխարինեց ԿՀՎ-ի նախկին տնօրեն Մայք Պոմպեոն, որը այժմ էր ընկնում հակահրանական հայացքներով: ԱՄՆ նախագահը 2018 թ. ապրիլին ազգային անվտանգության հարցերով խորհրդական նշանակեց Ջոն Բոլթոնին, որը նույնպես կոշտ քաղաքականության ջատագով է: Այս ամենից պարզ է դառնում, որ Միացյալ Նահանգները հարմար առիթի դեպքում Իրանի հարցը կփորձի լուծել ռազմական եղանակով: 2018 թ. մայիսի 8-ին Դ. Թրամփը միակողմանի դուրս եկավ Համատեղ գործողությունների համապարփակ ծրագրից՝ հաշվի չառնելով իր դաշնակիցների՝ Մեծ Բրիտանիայի, Գերմանիայի և Ֆրանսիայի կարծիքը: Մայիսի 8-ին ԱՄՆ նախագահի ուղերձից²⁶ հստակ զգացվում էր, որ խնդիրը ոչ այնքան Իրանի միջուկային ծրագիրն է, որքան Իրանի տարածաշրջանային ակտիվությունը զսպելու և հնարավորության դեպքում գործող վարչակարգը փոխելու ձգտումը:

Եզրակացություն

- Իրանի արտաքին և ներքին քաղաքական ուղղությունը որոշում է երկրի հոգևոր առաջնորդը, որն ընտրվում է ցմահ: Իրանի արտաքին քաղաքականությունը և նրա մարտահրավերները առավել կանխատեսելի են և հազվադեպ են փոխվում: Ի տարբերություն Իրանի՝ Միացյալ Նահանգներում արտաքին քաղաքականությունը հիմնականում իրականացվում է ըստ ընտրություններում հաղթանակած կուսակցության գաղափարախոսության: Որպես կանոն՝ հանրապետականները շատ ավելի կոշտ և անզիջում քաղաքականություն են իրականացնում Իրանի նկատմամբ, մինչդեռ դեմոկրատները փորձում են նախաձեռնել կառուցողական երկխոսություն:

- Իրանը, հազարամյակներ ի վեր լինելով առանցքային խաղացող տարածաշրջանում, չի ուզում հաշտվել այն մտքի հետ, որ Մերձավոր Արևելքում արտատարածաշրջանային մի երկիր եղանակ է թելադրում: Իսկ Միացյալ Նահանգները, իրեն համարելով աշխարհի գերհզոր տերություն, չի կարողանում հաշտվել, որ տարածաշրջանում ինչ-որ մի երկիր կարող է խոչընդոտել իր ծրագրերը կամ շահերի իրականացումը:

- Այս ամենով հանդերձ՝ վստահ ենք, որ եթե երկու կողմերն էլ քաղաքական կամք դրսևորեն, խնդիրները հաղթահարելի են. պարզապես անհրաժեշտ է անհապաղ դադարեցնել քարոզչական պատերազ-

²⁶ St' u President Donald Trump delivers remarks on the Joint Comprehensive Plan of Action from the White House Diplomatic Room, May 8, 2018 | CNBC, <https://www.youtube.com/watch?v=QiMvernIL0>

մը և հարգել միմյանց շահերն ու հետաքրքրությունները տարածաշրջանում: Ավելին, Միացյալ Նահանգները պետք է հստակ հասկանա, որ տարածաշրջանային խնդիրներն առանց Իրանի վերջնական լուծում չեն ստանալու, և որ այդ երկիրը չի կարող կրավորական կեցվածք ունենալ այդ զարգացումների նկատմամբ: Միևնույն ժամանակ Իրանը՝ որպես ինքնիշխան պետություն, օգտվելու է իր իրավունքից և զարգացնելու է ինչպես իր գիտական պոտենցիալը, այնպես էլ ռազմական արդյունաբերությունը:

- Եթե Միացյալ Նահանգները որոշի, որ Իրանին առավել վերահսկելի դարձնելու համար չկա այլընտրանք, քան բանակցություններն ու երկխոսությունը, ապա առաջին հերթին պետք է դադարեցնի ներկայիս վարչակարգի տապալման գործընթացը: Միևնույն ժամանակ Իրանը ևս պետք է առավել կառուցողական քայլեր ձեռնարկի տարածաշրջանում և դադարեցնի կամ նվազեցնի արտերկրյա ռազմական կառույցների հովանավորությունը, փորձի ինտեգրվել ժամանակակից աշխարհին, ինչպես նաև վերանայի մարդու իրավունքների, խոսքի ազատության հանդեպ իր մոտեցումները: Սակայն կարծում ենք, որ հարաբերությունների կարգավորումը գրեթե անհնար է իրականացնել Իրանում բարձրագույն հոգևոր դասի և հատկապես ռահբար Ալի Խամենեի օրոք: Նրանք անմիջական մասնակցություն են ունեցել Իսլամական հեղափոխությանը ու հանրապետության ստեղծմանը և հավատ չեն տածում Միացյալ Նահանգների նկատմամբ: Հաջորդ ռահբարի դեպքում, եթե հատկապես ընտրվի առավել ազատական հայացքներով մարդ, հնարավորություն կլինի անդրադառնալու այդ խնդրին:

Բանալի բառեր – *ԱՄՆ, Իրան, պատժամիջոց, ԱԷՄԳ, բանակցություններ, «վատթարագույն գործարք», Համատեղ գործողությունների համապարփակ ծրագիր, միջուկային ծրագիր, ՄԱԿ-ի ԱԽ*

ГОАР ИСКАНДАРЯН – США – Иран: политические трансформации 2009-2018 гг. – В статье анализируются различия во внешнеполитических подходах администраций Барака Обамы и Дональда Трампа, с одной стороны, и Махмуда Ахмадинежада и Хасана Рохани – с другой. Рассмотрены механизмы санкций, применяемых США, и обстановка вокруг международного соглашения относительно ядерной программы Ирана. Отмечены изменения в американской региональной политике, заметно ужесточившие давление на Иран при Д. Трампе: новые санкции, изоляция страны, поощрение в ней народных волнений. Если демократ Обама хотел контролировать ядерную программу Ирана, применяя как санкции, так и переговоры, то республиканец Трамп, отвергая переговоры, предпочитает силовое давления, а в случае возможности не прочь сменить в Тегеране режим.

Ключевые слова: *США, Иран, санкции, МАГАТЭ, переговоры, «худшая сделка», Совместный всеобъемлющий план действий, ядерная программа, Совет Безопасности ООН*

GOHAR ISKANDARYAN – *Policy Transformations in U.S. – Iran Relations in 2009-2018.* – This paper presents and analyzes the alterations in foreign policy approaches from Barack Obama administration to Donald Trump’s presidency, as well as the policies of Mahmud Ahmadinejad and Hassan Rouhani in resisting American pressures and finding the path forward. The author also evaluates the sanction mechanisms imposed by the U.S and the context around the nuclear deal. The article discusses the changes in the US regional policy, inter alia the noticeable increase in pressures on Iran during the presidency of Donald Trump, including the application of new sanctions, isolation of Iran, and encouragement of popular uprisings in the country. The alterations in the ambitions of the American administration are evident. If Democrat Barack Obama did his best to exert full control over Iranian nuclear program through sanctions and negotiations, the Republican Trump is not going to apply to negotiations and is obviously trying to influence Iran through pressures and, if possible, to topple down the regime in Tehran.

Key words: *USA, Iran, sanctions, IAEA, negotiations, "Worst Deal", Joint comprehensive plan of action, Nuclear Program, UN Security Council*